

Голуб Ніна Борисівна,

докторка педагогічних наук, професорка,
головна наукова співробітниця відділу
навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЦІЛЕВИЗНАЧЕННЯ І РЕФЛЕКСІЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Однією з проблем сучасної теорії й практики навчання української мови в закладах загальної середньої освіти є невідповідність класифікацій методів, на які орієнтовані вчителі й студенти, і наявних в обігові (в арсеналі вчителя) методів. Це ускладнює водночас процес засвоєння теорії і вибір методів під час підготовки до уроків. Творчі майстерні багатьох учителів запрограмовані на впровадження особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів. І це правильно, адже їх декларує чинний Державний стандарт базової середньої освіти. Виразними ознаками першого (особистісно орієнтованого) є «створення сукупності умов (усвідомлювані цілі діяльності, культивовані моральні цінності, норми діяльності й поведінки...), системність і всеохопність усіх етапів; орієнтування на самостійний пошук, самостійну роботу, самостійні відкриття; робота з пізнавальними стратегіями; культивування моральних цінностей, норм діяльності й поведінки; диференціювання завдань; вибірковість форм, методів, прийомів і засобів; гарантування дитині свободи вибору у процесі навчання; занурення в ситуації; атмосфера доброзичливості й захищеності; прояв уваги; замість повідомлення знання – відкриття законів, закономірностей, виявлення проблеми й пошук способів розв'язання її; можливість вибору домашнього завдання та ін.» [1, с. 14]. Відповідно до оновленої мети, завдань, функцій суб'єктів освітнього процесу змінено структуру уроку. Особистісний характер його нині визначають цілевизначення, планування і рефлексія. Учителі здебільшого сприймають їх як складники уроку, однак дидактики називають їх спеціальними методами реалізації нових освітніх завдань.

Компетентнісний підхід, що за суттю своєю орієнтований на нові результативні показники, розвиває, розширює й увиразнює згадані вище характеристики особистісно орієнтованого навчання. Уявлення про нього формуються за такими ознаками: «суб'єкт-суб'єктне гуманне співробітництво всіх учасників навчально-виховного процесу; збагачення діяльнісного компонента; особиста відповідальність учня за якість роботи; методи самонавчання, самовиховання; застосування індивідуальних технік; генерування ідей; приймання нестандартних рішень; використання конкретних життєвих ситуацій; проектування; опанування техніками кооперативного навчання; диференціювання завдань і методів; творче застосування знань і вмінь у нових умовах; показники сформованості компетентностей» [1, с. 16].

Нині особливої актуальності набули методи, що забезпечують організацію освітнього процесу. Їх виявляємо в типології А. Хуторського. Автор групує методи таким чином:

- 1) ті, що допомагають пізнавати навколишній світ (*когнітивні методи*);
- 2) ті, що забезпечують створення освітньої продукції (*креативні методи*);
- 3) ті, що організують освітній процес (*оргдіяльнісні методи*) [2, с. 265].

Практика підтверджує, що забезпечити продуктивність особистісно орієнтованої освіти можна лише за допомогою відповідного їй дидактичного інструментарію. До оргдіяльнісних методів відносять учнівське цілевизначення, учнівське планування, учнівську нормотворчість, взаємонавчання, рецензію і рефлексію. На жаль, в українській дидактиці й лінгводидактиці бракує досліджень щодо особливостей і можливостей їх, хоч на практиці педагоги все активніше впроваджують цілевизначення і рефлексію.

У підручниках української мови авторського колективу співробітників відділу навчання української мови та літератури цілевизначення і рефлексію подано як обов'язкові компоненти кожного уроку. Зважаючи на те, що не всі учні мають досвід формулювання поурочних цілей, у додатках підручників запропоновано перелік цілей, до параграфів дібрано епіграфи, що мотивують на цілевизначення, наведено цитати відомих людей, як-от: «Чому корабель

перемагає хвилі, хоча їх багато, а він один? Тому що в корабля є цілі, а в хвилі – немає» (В. Черчилль), «Воістину серйозне спрямування до будь-якої цілі – це половина успіху в досягненні її» (В. Гумбольдт), «Особистість тоді більша, коли більші ставить перед собою цілі» (С. Рубінштейн) та ін., подано поради: «Щоб навчання мало сенс і не було марнуванням часу – щоразу ставте цілі й наполегливо досягайте їх», «Поставити перед собою цілі, обрати шляхи досягнення її – це вже десять кроків зі ста, адже ви підсвідомо програмуєте себе на успіх. Починайте з елементарного: плануйте свій день, визначайте цілі у межах уроку, тижня, місяця – й неодмінно досягнете її» [4], [5], [6].

Загальновідомо, що освітній процес вважають ефективним, якщо він гарантує досягнення поставлених цілей. Формуванню навичок цілевизначення сприяє поетапне запровадження його: спочатку можливі для кожного учня варіанти цілей пропонує вчитель, а кожен учень обирає свою; корисно вдаватися до обговорення цілей щодо реалістичності, досяжності, доцільності; обрані цілі навчаємо конкретизувати, весь наявний список спільно й індивідуально ієрархізуємо, а згодом учні самі формулюють цілі й пропонують для обговорення.

Цілі взаємопов'язані з рефлексією, що є логічним продовженням її. Важливість рефлексії дидактики пояснюють так:

1) сприяє цілісному уявленню цілей, формуванню знань про них, а також про зміст, форми, способи і засоби своєї діяльності;

2) дає змогу критично ставитися до себе й своєї діяльності в минулому, сьогодні та в майбутньому;

3) дає підстави розглядати людину, соціальну систему як суб'єкт своєї активності [3].

Дотримуючись порад психологів, пропонуємо рефлексію діяльності (учні аналізують свою діяльність, активність, результативність) і рефлексію емоційного стану (аналіз настрою, почуттів, емоцій, спричинених процесом і результатами діяльності), оскільки для розвитку дитини важлива рівновага розумового й емоційного інтелектів.

Насамкінець зазначимо, що згадані вище методи активно впроваджують в освітній процес, однак недостатньо висвітлені в наукових статтях, посібниках і підручниках. Для ефективного використання їх необхідно здійснити паспортизацію кожного методу, дослідивши особливості його структури, наповнення прийомами, що зробить згадані методи дієвими й ефективними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Голуб Н. Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2015. №3. С. 13–18.
2. Краевский В., Хуторской А. Основы обучения. Дидактика и методика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. М.: Академия, 2007. 352 с.
3. Новиков А. М. Методология учебной деятельности. М.: Эгвес, 2005. 176 с.
4. Українська мова: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Голуб Н. Б., Ярмолюк А. К.: Педагогічна думка, 2017. 308 с.
5. Українська мова (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / Голуб Н. Б., Новосьолова В. І. К.: Педагогічна думка, 2018. 200 с.
6. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти / Голуб Н. Б., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І. К.: Педагогічна думка, 2019. 232 с.

УДК 159.923

Городецька Оксана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри менеджменту і методології
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ОНЛАЙН-ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В ІНТЕРНЕТІ

Репутація в мережі у 21 сторіччі майже прирівнюється до репутації поза нею, тому люди змушені поводитися у цифровому просторі більш усвідомлено. Адже соціальні мережі знають про своїх користувачів надто багато. Опублікована інформація кілька років тому може бути використана будь-ким сьогодні [2].

Цифрові сліди, які охоплюють інтернет-діяльність людини можуть надзвичайно сильно вплинути на майбутнє людини, поставити під загрозу навчання, роботу й особисте життя. Публікації у соціальних мережах, навіть